

функцій, агропромислове виробництво є багатофункціональним.

Захисниками концепції багатофункціональності агропромислового виробництва виступають, як правило, економічно розвинені країни з найбільш високим рівнем державних витрат, які спрямовуються на підтримку сільського господарства. У представників цієї групи країн домінує думка, згідно з якою сільське господарство багате в чому відрізняється від всіх інших секторів економіки, тому до нього не можна застосовувати ті ж норми СОТ, що, наприклад, до промисловості. Концепція багатофункціональності може використовуватися в якості вагомому аргументу проти подальшої лібералізації торгівлі сільськогосподарською продукцією, що в цьому сенсі стало причиною розколу між країнами - членами СОТ. В Україні багатофункціональність агропромислового виробництва, безумовно, повинна розглядатись з по-

зиції взаємодії трьох основних сільськогосподарських соціально-економічних устроїв: підприємств, фермерських господарств і домогосподарств.

Висновки. Результати проведених досліджень показали, що функціонування великотоварних сільськогосподарських підприємств і агропромислових формувань базується на таких методологічних засадах: історизм розвитку форм господарювання, який проявляється в поступальному розвитку форм власності і організаційно-правових форм; розвиток форм і методів взаємодії в реалізації елементів організаційно-економічного механізму; виявлення раніше невідомих і коригування суті раніше виявлених чинників великотоварного виробництва; визначення впливу організаційних і економічних чинників на масштаби і ефективність виробництва; дослідження і класифікація функцій великотоварного сільськогосподарського виробництва.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Лукінов І.І. Про стратегію трансформації АПК і забезпечення продовольчої безпеки України / І.І. Лукінов; Інститут аграрної економіки. – К. : ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2007. – 794 с. – (Вибр. праці. У двох книгах – Кн. 2).
2. Лукінов І.І. Агропромислова політика у макроструктурних пріоритетах / І.І. Лукінов; Інститут аграрної економіки. – К. : ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2007. – 816 с. – (Вибр. праці. У двох книгах. – Кн. 1).
3. Саблук П.Т. Основні положення нової економічної парадигми національної продовольчої безпеки України в ХХІ ст. / П.Т. Саблук // Економіка України. – 2002. – № 5 (478). – С. 54 – 61.
4. Никонов А.А. Спираль многовековой драмы: аграрная наука и политика России (XVII-XX вв.) / А.А. Никонов. – Москва : Энциклопедия российских деревень, 1995. – 574 с.
5. Алтухов А.И. Приоритет крупным сельхозпредприятиям всех форм собственности / А.И. Алтухов // АПК : Экономика, управление. – 2005. – № 3. – С. 24.
6. Лукінов І.І. Проблеми міжгосподарського кооперування і агропромислової інтеграції / І.І. Лукінов; Вибрані праці у 2-х книгах. Книга друга. – Київ : ННЦ ІАЕ, 2007. – 794 с.
7. Колесников А.В. Интеграция – эффективное направление увеличения производства продукции мясного скотоводства / А.В. Колесников, Ю.Ю. Гришина, Н.И. Осташова // Международный сельскохозяйственный журнал. – 2006. – № 4. – С. 48 – 50.
8. Амбросов В. Механізми ефективного функціонування агроформувань / В. Амбросов // Економіка України. – 2006. – № 6 (527). – С. 60 – 66.
9. Саблук П.Т. Методичні рекомендації по визначенню оптимальних розмірів селянських (фермерських) господарств України / П.Т. Саблук, В.Я. Месель-Веселяк, М.М. Федоров – К. : ДОДІАЕ УААН. – 2001. – 66 с.
10. Bohman M., Cooper J. At al the Use and Abuse of Multifunctionality. - Economic Research Service. – November 1999.

УДК 332.1-043.86:338.2

РОМАНЮК С.А., канд. екон. наук, заступник віце-президента
Національна академія державного управління при Президентіві України, м. Київ

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ДО ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

У статті розглядаються сучасні методологічні підходи до формування регіональної політики на основі територіально-нейтрального та територіально-спрямованого державного впливу, аналізуються переваги кожного з них.

Ключові слова: регіональна політика, територіально-нейтральний, територіально-спрямований підхід, інструменти політики регіонального розвитку

The article reviews current methodological approaches to the formation of regional policy on a territorial neutral and place-based approaches. Analyzes the advantages of each.

Keywords: regional policy, territorial-neutral, place-based approach, the tools of regional development policy

Постановка проблеми. В умовах глобалізації змінюються підходи до формування регіональної політики, що викликано переглядом уявлення про основні чинники розвитку регіонів. Такі аспекти, як людський капітал, агломерація, інституційне забезпечення розвитку, ставляться в центр досліджень різних наукових шкіл, що вивчають регіональні процеси. Важливість ендогенних чинників розвитку, необхідність державного впливу на формування сприятливих умов розвитку в усіх регіонах створюють основу перегляду традиційних підходів у регіональній політиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній науці значний внесок у формування нових поглядів у регіональній політиці здійснений такими науковцями і фахівцями, як С.О. Біла, З.С. Варналій, В.С. Кравців, Н.А. Мікула, М.В. Новикова, Н.О. Уколова, В.І. Чужиков та інші. Проте, виходячи із необхідності подальшого переосмислення підходів у державній політиці регіонального розвитку, дана проблематика потребує подальших досліджень.

Мета статті: дослідження сучасних методологічних підходів у формуванні регіональної політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державна політика у будь-якій сфері здійснює системний вплив держави в особі державних органів влади на суспільні процеси, що відбуваються на усій її території, у тому числі на будь-якій обмеженій, виділеній за певними ознаками її територіальній частині

– в регіоні. У цьому сенсі регіон будь-якого таксономічного рівня знаходиться під впливом державної політики, і всі економічні, соціальні, політичні процеси, що відбуваються в ньому, в більшій чи в меншій мірі визначаються результатами цього впливу.

Фактично будь-яке політичне рішення, що приймається на державному рівні, має прямі чи опосередковані, короткострокові, або відтерміновані у часі, територіальні наслідки, які можуть бути не тільки позитивними для жителів конкретного регіону, але й негативними, проте приймаються державою з точки зору загальнодержавних інтересів та потреб.

Таким чином, практично будь-яка сфера державної політики, прямо чи опосередковано, має регіональний вимір, і в цьому сенсі політика держави може розглядатися як регіональна у широкому розумінні.

У вузькому розумінні регіональна політика держави – це окрема сфера державної політики з чітко визначеними рамками цілеспрямованого територіального впливу. Саме такий підхід дає можливість виділити дану сферу державної політики серед інших. Принципова відмінність регіональної політики від усіх інших галузевих (функціональних) політик полягає у виключно територіальному її впливі. Інші ж сфери державної політики мають також більший чи менший територіальний вимір, проте головний їх зміст – у галузевому чи функціональному впливі на всю територію країни (рис. 1).

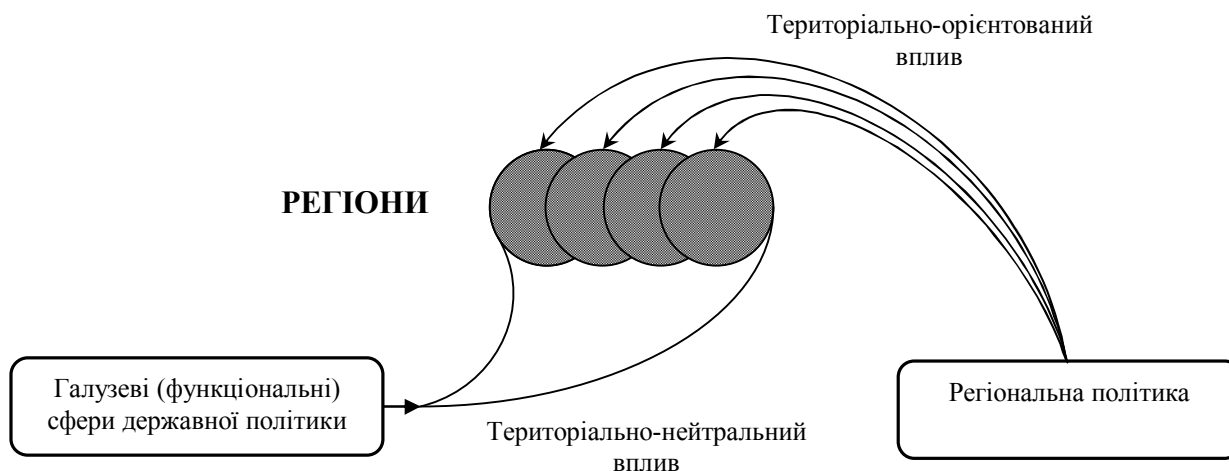

Рис. 1. Регіональна політика та інші сфери державної політики

Така відмінність регіональної політики відзеркалюється у змісті, цілях, завданнях, механізмах та інструментах її реалізації. Останнє є достатньо ustalеним у поглядах вітчизняних вчених з певною дискусійністю визначення окремих аспектів регіональної політики серед них.

Водночас, слід відмітити активізацію дискусій серед різних іноземних наукових шкіл щодо змістовних підходів у визначенні майбутнього регіональної політики, у тому числі політики єднання Євросоюзу, яка вважається найбільш ефективною і системною.

Дослідження провідних наукових шкіл світу щодо формування нових, в умовах глобалізації, підходів у визначенні змісту регіональної політики свідчать про наявність принаймні двох основних сучасних поглядів на цю проблему.

Перший, що уособлює сконцентрований погляд значної кількості науковців та експертів, викладений у звіті Світового Банку «World Development Report *Reshaping Economic Geography*», базується на теорії нової економічної географії і пропонує формування територіальної політики на так званому «3-D вимірі розвитку (density, distance and division) – щільності, відстані та поділу», кожен з яких наповне-

ний економічним змістом і характеризує ступінь розвитку території різного масштабу – регіону, країни, світу, пропонуючи відповідний набір рішень для кожного з цих масштабів території у кожному з вимірів, який складається з комбінації трьох типів інструментів економічної інтеграції – інституцій, інфраструктури та інтервенцій.

Інституції, які не мають просторової визначеності і розповсюджують свій вплив на всю територію країни повинні націлюватися на вирішення проблем, що виникають в результаті надмірної економічної щільності (а також високої щільності населення); сполучна інфраструктура має долати проблеми, пов'язані із великою відстанню регіону (країни) від міжнародних ринків; просторово визначена спрямованість державних інвестицій застосовуються лише тоді, коли здійснені усі заходи, пов'язані із інституційним та інфраструктурним забезпеченням. [1, с. 23-24].

Інституційне супроводження – закони, нормативна база, універсальність забезпечення базовими послугами, макроекономічна стабільність – усе це у Звіті пропонується покласти на центральні уряди країн без визначення будь-яких особливостей території.

Під інституціями у дослідженні Світового банку розуміється увесь політичний інструментарій, не визначений просторово, тобто для конкретної

території, який центральний уряд повинен застосовувати по всій країні: механізми фінансування і постачання таких базових послуг, як забезпечення прав, безпеки людини, регулювання земельних відносин, праці, ринків капіталу, базової освіти та медичної допомоги, електро-, водозабезпечення та санітарія.

Системи збору податків та їх витрачання на ці послуги також визначаються як такі, що не мають територіальних особливостей. Інфраструктура уособлюється з усіма просторово пов'язаними інвестиціями і відповідними правилами та законодавчим регулюванням і включає автомобільні дороги, залізниці, аеропорти, телекомунікації та Інтернет. Інвестиції розглядаються як усі просторово зорієнтовані форми державного стимулювання – пільги для суб'єктів підприємництва та державні інвестиції [1, с. 38].

В узагальненому вигляді пропонувані різновиди державних інструментів регіональної політики для вирішення проблем слаборозвинутих регіонів представлені у табл. 1.

Такий «просторово-нейтральний» підхід до формування політики регіонального розвитку заперечується рядом дослідників, які вважають невірним базування сучасної стратегії розвитку територій на подібній методологічній основі, оскільки гетерогенність території країни буде послаблювати ефективність просторово-нейтральної політики [2].

Таблиця 1

Інструменти політики регіонального розвитку [1]

Регіональна політика	Види регіонів		
	Слаборозвинуті регіони із низькою щільністю населення	Слаборозвинуті регіони із високою щільністю населення в економічно об'єднаній країні	Слаборозвинуті регіони із високою щільністю населення в економічно роз'єднаній країні
Спрямованість регіональної політики	Посилення мобільності робочої сили та капіталу	– Посилення мобільності робочої сили та капіталу – Інтеграція ринків товарів та послуг	– Посилення мобільності робочої сили та капіталу – Інтеграція ринку товарів та послуг – Селективна підтримка економічної діяльності у відсталих регіонах
Пріоритети регіональної політики	Гнучкі ринки землі та робочої сили	– Гнучкі ринки землі та робочої сили, безпека, освіта та охорона здоров'я, якісне водопостачання та санітарія	– Гнучкі ринки землі та робочої сили, безпека, освіта та охорона здоров'я, якісне водопостачання та санітарія
Просторово об'єднуюча інфраструктура		– Міжрегіональна транспортна інфраструктура – Інформаційні та комунікаційні послуги – Місцеві дороги	– Міжрегіональна транспортна інфраструктура – Інформаційні та комунікаційні послуги – Місцеві дороги
Просторово зорієнтовані стимули			– Стимули для розвитку агросектору та пов'язаної з ним промисловістю – Зрошувальні системи – Підвищення кваліфікації працюючих

Кожна політика, стверджують вони, по-перше, має просторові наслідки, і деякі з цих наслідків можуть погіршувати умови досягнення цілей розвитку конкретної території.

По-друге, необхідність територіально спрямованого підходу у політиці розвитку обумовлена свідомим вибором місця державних інтервенцій, яке лише на державному рівні визначити неможливо, і тому до процесу такого вибору потрібно залучати місцевих акторів, в окремих випадках навіть без участі місцевих владних еліт, які можуть свідомо консервувати «стійкість» недовикористання місцевого потенціалу розвитку заради розподілу інтересів на свою користь.

До того ж, держава має значні обмеження у спроможності мобілізації місцевих акторів, причетних до розвитку, через недостатність інформації щодо конкретних особливостей території та неспроможність адаптувати свої інтервенції через різниці в місцевих інституціях. Результат цієї неспроможності – політика «зверху – до низу» в кінцевому рахунку не сприяє зростанню територіальних переваг. Відповідно, така політика, як правило, неспроможна вести до зміни територіального потенціалу [3].

Зміст територіального спрямованого підходу в політиці держави (place-based approach) у загальному вигляді базується на тому, що інновації (нові знання) є основним двигуном розвитку, необхідним для інших стимуляторів зростання, а також, що пристосовані до регіону інститути та інтегровані державні ресурси повинні бути визначені через взаємодію органів, як екзогенних, так і ендеогенних для регіону. Підвищення рівня використання регіональних ресурсів та покращення соціальної інтеграції є цілями цього підходу.

Він припускає, що інститути не унікальні, середовище впливає на зміну потреб і ефективність інститутів і державних інвестицій має відповідати цим потребам. Між інвестиціями та інститутами існує сильна взаємопов'язаність, що вимагає їх застосування інтегрованим шляхом. Обсяг знань (інформації), необхідний для чіткого визначення необхідних інститутів та інвестицій визначається або державою, великими корпораціями чи місцевою владою, проте повинен здійснюватися через узгоджувальний процес, який включає інших акторів, як екзогенних, та і ендеогенних до конкретної території. Місцеві переваги для розвитку є важливими, проте розвиток вимагає відкритості для зовнішніх цінностей та переваг.

Виходячи з цього, територіально зорієнтований підхід в регіональній політиці пропонує більш широке запровадження комбінації ендеогенних та екзогенних зусиль через переговорний процес з усіма зацікавленими у розвитку регіону акторів і застосування багаторівневого управління, оскільки жоден з окремо взятих суб'єктів точно не може уявити «що повинно бути зроблено». Чіткі і обгрунтовані рішення можуть з'явитися як інноваційний результат процесу взаємодії і навіть конфлікту між ендеогенними та екзогенними силами, тобто знаннями «що повинно бути зробленим», що виходять від самої території, а також знаннями, екзогенними для території [4].

На наш погляд, дискусійність територіально-нейтральних та територіально-орієнтованих підходів у розвитку має зводитися до пошуку найбільш прийнятних політичних рішень щодо вирішення місцевих та регіональних проблем в умовах зростаючої концентрації економічної активності у всіх країнах світу.

Держава повинна брати до уваги усі інструменти інтеграції при визначенні стратегії регіонального розвитку – загальні для всіх інституції, об'єднуючі регіони, інфраструктуру і цільові інтервенції. Водночас вона повинна починати з покращення базових інституцій – основних соціальних послуг для всіх територіальних рівнів стандартизованої якості, чіткого регулювання земельного ринку. Інфраструктура та збалансоване регулювання і забезпечення транспортних послуг гарантує покращення доступу до більших ринків; нарешті територіально спрямовані державні інвестиції, інститути та інфраструктура слугуватимуть основою для запровадження стимулів для приватних інвестицій у слаборозвинуті регіони.

Безперечним є те, що при формуванні політики розвитку необхідно враховувати економічні, соціальні, політичні та інституційні регіональні особливості. Така основа могла б посилити територіальний вплив політики розвитку, використавши переваги територіально-нейтрального підходу. Зокрема, вплив на розвиток повинен бути сконцентрований більше на ефективності та соціальній рівності (соціальній інтеграції), ніж на традиційних оцінках конвергентності.

Оскільки ефективність (конкурентоспроможність) та соціальна рівність (інтегрованість) є двома сторонами єдиного процесу як із економічної теорії, так і соціальної перспективи, вони мають доповнювати одна одну. Вплив на розвиток територій повинен базуватися на досконало опрацьованій регіональній політиці і не зводиться до спрощеного перерозподілу державних ресурсів між територіями.

З іншого боку, у цих двох, на перший погляд протилежних точках зору на засади формування політики держави щодо регіонального розвитку в умовах відкритої економіки, є положення, які є взаємодоповнюючими.

«Просторово-нейтральний» підхід уособлює регіональну політику держави у широкому розумінні, що відмічено вище, яка націлена на людину, а не на територію, і забезпечує ті базові суспільні цінності що формуються в даний історичний період розвитку та мають гарантуватися виключно державою по всій території країни: верховенство права, гарантування базових соціальних стандартів для кожного, виконання законів держави, захист прав власності, єдині, визначені законодавством, правила користування землею, основні принципи просторового планування задля забезпечення екологічної збалансованості умов життєдіяльності тощо.

Такі цінності і принципи зазвичай сформульовані і закріплені в конституціях держав. Це загальноутворюючі засади розвитку будь-якої території, які створюють «первинну рівність» для всіх.

З урахуванням викладеного, «просторово-нейтральний підхід» слід вважати необхідною, проте недостатньою, умовою забезпечення рівності умов територіального розвитку, адже декларування загальної рівності умов замало для забезпечення реальної можливості у повній мірі використовувати усі ендегенні можливості розвитку території.

Підхід, що передбачає політику розвитку, спрямовану на територію (place-based approach), має два фундаментальних аспекти: по-перше, він реально враховує географічний (територіальний) контекст розвитку у соціальному, економічному та інституційному вимірі, тому повинен передбачати наслідки всіх сфер державної політики, які «збігаються» на конкретній території і, таким чином, має враховувати відповідні наслідки такого «збігу» для цієї території щодо її розвитку.

По-друге, він забезпечує координацію різних сфер державної політики за участю у такій координації усіх місцевих акторів регіонального розвитку з метою впливу на неефективне використання можливостей потенціалу розвитку та долання стійкої соціальної ізоляції територіальної спільноти.

Більш узагальнено, такий підхід потребує досконалої та ефективної координації вертикального і горизонтального управління. Це передбачає широкий та скоординований зв'язок регіонального управління та місцевого самоврядування у досягненні коротко- і довгострокових результатів розвитку, створення інституційного середовища для забезпечення діалогу між державним та приватним сектором, академічними та проектними установами та організаціями, а також місцевими недержавними організаціями.

Таким чином, регіональна політика у вузькому розумінні – територіально спрямована, така, що інтегрує усі сфери політики держави в рамках обмеженої території, забезпечує достатні умови для регіонального розвитку, і враховує потенціал та можливості усіх територій без виключення.

Враховання «індивідуальних» регіональних особливостей дає можливість, з одного боку, відійти від принципу «один розмір підходить до всіх» (one-size-fits-all), з іншого – через координацію діяльності центральних та місцевих органів влади реалізувати основне завдання державного впливу – мобілізувати потенціал території і досягти синергії результату.

Висновки. Сучасні підходи до формування регіональної політики передбачають використання елементів як просторово-нейтрального, так і територіально-орієнтованого підходів. На наш погляд, можна визначити принаймні декілька ключових вимог до запровадження інтегрованого територіального підходу у регіональній політиці урядів:

ефективні механізми координації між центральними органами виконавчої влади, високий рівень узгодженості при підготовці стратегій та програм регіонального розвитку та галузевих стратегій;

сповідання в політиці на центральному рівні переважно територіально-орієнтованого підходу;

залучення регіональних органів влади, інших суб'єктів регіонального та місцевого розвитку до формування стратегій на центральному рівні, довготерміновість зобов'язань, у тому числі бюджетних, щодо визначення пріоритетів регіональної політики.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Reshaping Economic Geography. World Development Report. - The World Bank, 2009. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2008/12/03/000333038_20081203234958/Rederred/PDF/437380REVISED01BLIC1097808213760720.pdf
2. Barca F., McCann. Ph., Rodriguez-Pose A. The Case for Regional Development Intervention: Place – Based Versus Place – Neutral Approaches *Journal of Regional Science, Vol. 52, NO.1, 2012, pp. 134-152*
3. An Agenda for a Reformed Cohesion Policy by F.Barca. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: ec.europa.eu/regional_policy/archive/policy/future/pdf/report_barca_v0306.pdf
4. OECD. Regional Outlook 2011: Building Resilient Regions for Stronger Economies. - Paris, OECD Publishing, 2011. – 296 p.

УДК 338.45:664.6(477)

ДАШКО І.М., викладач, СТОРЧОУС Т.В., студ.

Криворізький факультет ДВНЗ «Запорізький національний університет», м. Кривий Ріг

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

В статті розглянуто сутність та особливості розвитку харчової промисловості України. Проаналізовано сучасний стан харчової промисловості. Визначено основні проблеми, з якими зіткнулися підприємства цієї галузі під впливом фінансової кризи. Розроблені рекомендації щодо поліпшення стану підприємств харчової промисловості.

Ключові слова: харчова промисловість, галузь, продукція, бюджет, експорт, імпорт, конкурентоспроможність

Essence and features of development of food industry of Ukraine is considered in the article. The modern state of food industry is analysed. Certainly basic problems into which the enterprises of this industry ran under act of finan-